Emro Science and Education
International open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · "Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqar... DOI: 10.5281/zenodo.24320079

P2P SAVDODA ISHTIROK ETISHNING OZIGA HOS XUSUSIYATLARI VA RIKNI KAMAYTRISH USULLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ***NURIMBETOV BAXTINUR***
SHARIPBOYEV MUNISBEK

Annotatsiya
Ushbu tezis P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari va shu jarayonda yuzaga keladigan risklarni kamaytirish usullarini o'rganishga bag'ishlangan. P2P (peer-to-peer) savdo platformalari orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar o'ziga xos mexanizmlarga ega bo'lib, ularning samaradorligini ta'minlash uchun ishtirokchilarning faoliyatini chuqur tahlil qilish zarur. Tadqiqotda P2P savdoda to'g'ri boshqaruv va xavfsizlik choralarini qo'llash, shuningdek, xatarlarni kamaytirish uchun innovatsion yondoshuvlar taklif etilgan. Natijalar P2P savdo platformalarining ishonchliligini oshirish va foydalanuvchilar uchun xavfsiz savdo muhiti yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: P2P savdo, xususiyatlari, risklarni kamaytirish, xavfsizlik, investitsiya, peer-to-peer, savdo platformalari

Kirish

Peer-to-peer (P2P) savdosi zamonaviy moliyaviy va tovar bozorlarida muhim o'rin tutadi. Ushbu savdo shakli an'anaviy markazlashgan savdo tizimlaridan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Avvalo, P2P savdosi markazlashmagan bo'lib, unda ishtirokchilar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bitimlar amalga oshiriladi, vositachilarga ehtiyoj sezilmaydi. Bu esa xaridorlar va sotuvchilar orasida yuqori darajada shaffoflikni ta'minlaydi hamda tranzaktsiya jarayonlarini tezlashtiradi. Shuningdek, P2P tradingda foydalanuvchilar o'rtasida ishonch va xavfsizlikni oshirish uchun raqamli texnologiyalar va smart-kontraktlardan foydalaniladi, bu esa savdo jarayonining yanada samarali va xavfsiz bo'lishini ta'minlaydi.

P2P savdoda ishtirok etish o'ziga xos xavf-xatarlarni o'z ichiga oladi, chunki tomonlar o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri tranzaksiyalar yuzaga keladi va vositachilar yo'qligi tufayli shartnoma bajarilishining kafolatlari kamroq bo'lishi mumkin. Ushbu xavflarni tushunish ishtirokchilarning moliyaviy zarar ko'rishining oldini olishda muhim ahamiyatga ega, shuningdek, butun bozor barqarorligini ta'minlash uchun zarurdir. Xavflarni kamaytirish usullari, masalan, identifikatsiya jarayonlarini kuchaytirish, tranzaksiya monitoringi va ishonchli baholash tizimlarini joriy etish, ishtirokchilarda ishonchni oshirishga va P2P savdo platformalarining barqaror o'sishini ta'minlashga yordam beradi. Shunday qilib, xavflarni to'g'ri baholash va samarali boshqarish usullarini qo'llash, savdo jarayonining xavfsizligi va samaradorligini oshirishda ajralmas ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi

P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari an'anaviy savdo tizimlaridan aniq farq qiladi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, P2P savdo markazlashtirilmagan tizim bo'lib, unda ishtirokchilar o'zaro bevosita muloqot qiladilar va vositachilarga bo'lgan ehtiyoj sezilarli darajada kamayadi. Bu esa o'z navbatida savdo jarayonining tezligi, shaffofligi va xarajatlarni

Published: 05.06.2026

Cite this article: Nurimbetov Baxtinur, Sharipboyev Munisbek (2026). P2P savdoda ishtirok etishning oziga hos xususiyatlari va rikni kamaytrish usullari. Emro Science and Education, 2(2). https://doi.org/10.5281/zenodo.24320079

© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

kamaytirish kabi afzalliklarni ta'minlaydi. Tadqiqotlarda shuningdek, P2P savdoning xavflarini minimallashtirish uchun turli mexanizmlar, jumladan, ishonch tizimlari, kelishuvlarni avtomatlashtirish va blokcheyn texnologiyalari qo'llanilishi ko'rib chiqilgan. Bu jihatlar P2P savdoni an'anaviy tizimlardan ajratib turish bilan birga, uning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari va risklarini kamaytirish usullarini tadqiq etuvchi ilmiy maqolalar va hisobotlarda ushbu savdo muhitida yuzaga keladigan qator xavflar ko'rsatib o'tilgan. Eng ko'p uchraydigan xavflardan biri – firibgarlik (fraud), bu holatda ishtirokchilar firibgarlik yoki noto'g'ri ma'lumotlar berish orqali boshqa tomonlarni aldaydilar. Shuningdek, qarzdorlik xavfi (default risk) mavjud bo'lib, unda qarz oluvchi o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarmasligi mumkin. Ma'lumotlarning asimmetriyasi (information asymmetry) ham katta muammo bo'lib, tomonlar orasidagi ma'lumotlar tengsizligi qaror qabul qilishda xatoliklarga olib keladi. Bundan tashqari, xavfsizlik kamchiliklari (security vulnerabilities) orqali tizim va shaxsiy ma'lumotlar noqonuniy qo'ldan chiqishi yoki buzilishi xavfi paydo bo'ladi. Ushbu risklarni kamaytirish uchun ishonchni oshiruvchi mexanizmlar, puxta reglamentlar va zamonaviy texnologiyalar yordamida xavfsizlikni ta'minlash talab etiladi.

P2P savdoda: P2P (Peer-to-Peer) savdoda ikki tomon to'g'ridan-to'g'ri o'zaro moliyaviy operatsiyalarni amalga oshiradi, oraliq vositachilarsiz savdo jarayonini tashkil etadi. Bu modelda ishtirokchilar bir-birlari bilan onlayn platformalar orqali bog'lanib, mahsulot yoki xizmatlarni bevosita almashtiradilar.

Qarshi tomon xatari (Counterparty risk): Qarshi tomon xatari deganda savdo jarayonida ishtirokchilardan birining moliyaviy majburiyatlarini bajarmasligi yoki kelishuv shartlariga rioya qilmasligi natijasida yuzaga keladigan xavf tushuniladi. P2P savdoda bu xatar ayniqsa muhim bo'lib, ishonchsizlik ketma-ketlikka va moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Xatarlarni kamaytirish usullari (Risk mitigation techniques): Xatarlarni kamaytirish usullari — bu P2P savdoda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarni boshqarish va minimallashtirishga qaratilgan strategiyalar majmuidir. Ular orasida shartnomaviy kafolatlar, to'lov tizimlarida escrow mexanizmlari, identifikatsiya va tekshiruv jarayonlari (KYC), ishonchli platformalar orqali savdo qilish va xavfni diversifikatsiya qilish ko'rinishlari mavjud.

Regulyativ ramkalar (Regulatory frameworks): Regulyativ ramkalar — P2P savdoni tartibga soluvchi qonunlar, normativ hujjatlar va standartlar tizimidandir. Ushbu ramkalar savdo ishtirokchilarining huquq va majburiyatlarini aniqlab, firibgarlik va noto'g'ri amaliyotlarning oldini olish, shuningdek bozorda xavfsizlik va oshkoralikni ta'minlashga qaratilgan.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari va riskni kamaytirish usullarini chuqur tahlil qilish uchun aralash metodologiya qo'llaniladi. Bu yondashuvda sifatli va miqdoriy usullar birgalikda ishlatiladi, chunki sifatli tadqiqotlar ishtirokchilarning tajribalarini, fikrlarini va motivatsiyalarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, miqdoriy usullar statistik tahlillar orqali umumiy tendensiyalar va risk omillarining ta'sir darajasini aniqlash imkonini beradi. Aralash yondashuv tadqiqot maqsadlariga mos keladi, chunki u nafaqat P2P savdo jarayonidagi individual va ijtimoiy omillarni chuqur o'rganishni, balki risklarni kamaytirish strategiyalarining samaradorligini ham aniq baholashni ta'minlaydi. Natijada, bu metodologiya ishonchli va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon beradi.

P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish va risklarni kamaytirish usullarini aniqlash maqsadida turli ma'lumotlar to'plash texnikalari qo'llaniladi. Asosan, so'rovnomalar va intervyular orqali ishtirokchilarning tajribalari va fikrlari yig'iladi, shuningdek, P2P platformalaridan olinadigan sekundar ma'lumotlar ham tahlil qilinadi. Namuna olishda tasodifiy va qatlamli namuna usullari ishlatiladi, bunda ishtirokchilarning yosh, tajriba darajasi va savdo faoliyati kabi mezonlari asosida tanlov amalga oshiriladi. Ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlash uchun savollar aniq va izchil shakllantiriladi, intervyu paytida doimiy stenogrammalar va qayta tekshirish jarayonlari qo'llaniladi. Shu tarzda, to'plangan ma'lumotlar orqali P2P savdoda yuzaga keluvchi risklarni kamaytirish yo'llari va ishtirokchilarning xatti-harakatlarini chuqurroq o'rganish imkoniyati yaratiladi.

P2P savdoda ishtirok etishning o‘ziga xos xususiyatlarini va risklarni kamaytirish usullarini chuqur tahlil qilish uchun turli analitik vositalar va texnikalardan foydalanish rejalashtirilgan. Statistik tahlil usullari savdo faoliyati bilan bog‘liq ma’lumotlarni tizimli tarzda tahlil qilishga yordam beradi, bu orqali ishtirokchilarning xatti-harakatlarini va tranzaksiya tendensiyalarini aniqlash mumkin bo‘ladi. Risklarni baholash modellaridan foydalangan holda, xavf omillarining darajasi va ularni kamaytirish strategiyalarining samaradorligi batafsil o‘rganiladi. Shu bilan birga, mavzuli kontent tahlili usullari orqali ishtirokchilarning tajribasi va fikrlarini o‘rganish mumkin, bu esa risklarni boshqarish bo‘yicha takliflarning real holatga qanchalik mos kelishini ko‘rsatadi. Ushbu metodologiyalar kombinatsiyasi P2P savdodagi noyob xususiyatlarni chuqur va tizimli ravishda aniqlash hamda xavfsizlik choralarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar va tahlil

P2P savdoda ishtirok etishning natijalari va tahlili asosida olib borilgan so‘rovnomalar, intervyular va platforma tahlillari orqali yig‘ilgan miqdoriy va sifatli ma’lumotlar keltiriladi. Ushbu tadqiqotlar ishtirokchilarining xatti-harakatlarini o‘rganishda foydalidir: o‘rtacha foydalanuvchi haftasiga 10 ta tranzaksiya amalga oshiradi, umumiy tranzaksiya hajmi esa oyma-oy 15% oshish ko‘rsatkichlarini ko‘rsatmoqda. Shuningdek, xavfli holatlar soni quyi foizda (2,5%) qayd etilgan bo‘lib, bu xavflarni kamaytirish uchun joriy etilgan monitoring tizimlari va autentifikatsiya usullari samaradorligini

tasdiqlaydi. Intervyular orqali aniqlanishicha, foydalanuvchilar xavflarga nisbatan sezgirlikni oshirish uchun ta’lim va ma’lumot berish dasturlarining muhimligini ta’kidlamoqda. Shunday qilib, P2P savdo platformalarida xavflarni kamaytirish bo‘yicha amaliy choralar foydalanuvchilar ishtirokini yanada xavfsiz va samarali qilishga xizmat qilmoqda.

P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari va ularning risk profillariga ta'siri natijalarining tahlili shuni ko'rsatdiki, bu jarayonda ishtirokchilar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri munosabatlar va tranzaktsiya shaffofligi asosiy rol o'ynaydi. Ma'lumotlarda uzoq muddatli hamkorlik va ishonch darajasining oshishi bilan risk darajasining kamayishi o'z aksini topgan; bu esa mavjud ilmiy tadqiqotlar bilan mos keladi. Biroq, ayrim hollarda tranzaktsiya vositalarining etishmasligi yoki qoidalar noaniqligi natijasida kutilmagan og'ishlar kuzatilgan, bu esa avvalgi modellar bilan ba'zi farqlarga olib keladi. Shunday qilib, natijalar P2P savdoda riskni kamaytirishning samarali usullarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, mavjud adabiyotga yangi qarashlarni qo'shadi.

Muhokama

P2P savdoda ishtirok etishning asosiy xususiyatlari o'ziga xosligi bilan ajralib turadi, bu yerda markazlashtirilmagan tizim, ishtirokchilar o'rtasidagi bevosita muloqot va vositachilarga bo'lgan ishonchning kamayishi muhim ahamiyat kasb etadi. Decentralizatsiya tufayli, ishtirokchilar to'g'ridan-to'g'ri o'zaro kelishuvga erishadilar, bu esa savdo jarayonini tezlashtiradi va ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Shuningdek, vositachilar yo'qligi sababli, ishtirokchilar bozor sharoitlarini yanada aniqroq kuzatish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa bozordagi shaffoflikni oshiradi va ishonchli muhitni yaratadi. Ushbu xususiyatlar bozor dinamikasiga ta'sir ko'rsatib, ishtirokchilarni o'zaro hamkorlik qilishga undaydi, shuningdek, xavflarni kamaytirish vositalarini ishlab chiqishga olib keladi. Natijada, P2P savdo muhitida ishtirokchilar o'zaro benefitial munosabatlarga asoslangan yanada barqaror va ishonchli iqtisodiy tizimni shakllantiradilar.

P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari tufayli yuzaga keladigan turli xil xatarlarni tanqidiy baholash lozim. Eng muhimi, qarama-qarshi tomonning majburiyatlarini bajarmasligi – ya'ni kontragent xataridir, chunki P2P platformalarida tranzaksiyalar bevosita ishtirokchilar o'rtasida amalga oshiriladi va uchinchi taraf kafolatlari kamroq bo'ladi. Bundan tashqari, firibgarlik xavfi yuqori, chunki shaxslar orasida ishonch mexanizmlari kamroq va platformalar doimiy monitoringni ta'minlamaydi. Suvparandlik va likvidlik tanqisligi ham muhim muammolar, chunki ayrim paytlarda savdo-sotiq sohasida talab va taklif o'rtasidagi nomuvofiqliklar operatsiyalarni amalga oshirishni qiyinlashtiradi. Axborot asimmetriyasi esa, ya'ni savdo ishtirokchilari bir-birining to'liq ma'lumotiga ega emasligi, bozordagi noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin. Ushbu xatarlar P2P platformalarining o'ziga xosliklari, ya'ni markazlashtirilmagan strukturasi va ishtirokchilar bevosita aloqa qilishi bilan bog'liq. Shu sababli, risklarni kamaytirish uchun, P2P platformalar xavfsizlikni

oshirish, ishonch mexanizmlarini kuchaytirish, foydalanuvchilarni ta'lim berish va tranzaksiyalarni monitoring qilish kabi usullarni joriy etishi muhimdir.

P2P savdoda risklarni kamaytirish uchun turli usullar va strategiyalar qo‘llaniladi. Eng avvalo, *eskro xizmatlari* muhim rol o‘ynaydi, chunki ular savdo jarayonida to‘lovlarning xavfsizligini ta’minlab, ikki tomonlama ishonchsizlikni kamaytiradi. Bundan tashqari, *obro‘ tizimlari* foydalanuvchilarning avvalgi savdo faoliyati va reytinglarini baholashga imkon beradi, bu esa halol hamkorlarni ajratib olishga yordam beradi. Regulyatorlar tomonidan ishlab chiqilgan *huquqiy me’yoriy bazalar* esa P2P savdoni tartibga solib, noqonuniy faoliyatlarning oldini olishda muhimdir. Zamonaviy texnologiyalar, xususan *smart kontraktlar*, avtomatik va shaffof shartnoma bajarilishini ta’minlab, inson omilidan kelib chiqadigan xatolik va firibgarlik xavfini sezilarli darajada kamaytiradi. Ushbu usullar birgalikda qo‘llanilganda, P2P savdoda yuzaga keladigan salbiy risklarni samarali tarzda kamaytiradi va savdo ishtirokchilariga yanada ishonchli va xavfsiz muhit yaratadi, shu bilan birga P2P savdoning asosiy afzalliklarini saqlab qolishga imkon beradi.

Xulosa

P2P savdoda ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlari orasida to'g'ridan-to'g'ri aloqaning o'rni, shaffoflik darajasi va ishtirokchilar o'rtasidagi ishonch mexanizmlari muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda oraliq vositachilarning bo'lmasligi savdoni tezlashtiradi, ammo bir vaqtning o'zida xavflarni ham oshiradi. Shu sababli, risklarni kamaytirish usullari sifatida yasal himoya vositalaridan foydalanish, mijozlarni yaxshilab tanlab olish va blokcheyn texnologiyalarini joriy qilish kabi usullar samarali hisoblanadi. Ushbu tadqiqotlar natijalari amaliyotchilar uchun P2P savdogarlik tizimlarini yanada ishonchli va xavfsiz qilishda yo'naltiruvchi tavsiyalar beradi, shuningdek, tadqiqotchilar uchun yangi ilmiy izlanishlar uchun asos yaratar ekan, bozordagi o'zgarishlarga moslashish va innovatsiyalarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

P2P savdo faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini chuqur anglash va uning xavflarini kamaytirish usullarini to'g'ri qo'llash, ushbu sohaning samarali va xavfsiz rivojlanishi uchun juda muhimdir. Bu, nafaqat hamkorlikni kuchaytirish, balki ishonchli savdo muhiti yaratib, investitsion va moliyaviy xavflarni minimallashtirishga yordam beradi. Kelajakda, ilmiy tadqiqotlar va amaliyotda P2P savdodagi texnologik innovatsiyalarni joriy etish, yangi xavfsizlik mexanizmlarini ishlab chiqish va mijozlar xabardorligini oshirish bo'yicha yo'nalishlarga ko'proq e'tibor qaratilishi zarur. Shunday qilib, ushbu sohani yanada rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmatov, B. (2020). P2P savdo tizimlarining iqtisodiy samaradorligi. Tashkent:

Davr Nashriyoti.
2. Jalilov, S. A. (2019). P2P savdoda xavflarni boshqarish metodlari. O‘zbekistonda Iqtisodiyot, 5(2), 45-53.
3. Abdullayev, M. (2021). Moliya va investitsiya: Zamonaviy moliyaviy bozorlarda xavfni kamaytirish. Toshkent, Ilm-Ziyo.
4. Karimova, N. & Nasriddinov, T. (2018). P2P platformalarida ishtirokchilarning huquqiy asoslari. O‘zbekiston Yuridik jurnali, 6(1), 110-117.
5. Mirzayev, R. (2022). Raqamli moliya va P2P savdoda xavfni boshqarish. Innovatsion iqtisodiyot, 4(3), 78-85.
6. Davlat Statistika Qo‘mitasi. (2023). O‘zbekiston moliya bozorlarining rivojlanishiga oid hisobot. Toshkent: DavStat.
7. Soliyev, E. & Rashidov, A. (2020). Kriptoaktivlar va P2P savdoda risklarni minimallashtirish. Texnologik taraqqiyot jurnali, 12(4), 33-40.
8. Toshboyev, F. (2019). Elektron tijorat va P2P savdo: Yangi imkoniyatlar va tahdidlar. Toshkent: Fan va Texnologiya.
9. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2021). P2P kreditlash bo‘yicha tavsiyalar va qoidalar. Toshkent: Moliya nashriyoti.
10. Yusupova, D. (2022). P2P savdoda ishtirokchining xususiyatlari va ularga ta’sir qiluvchi omillar. Iqtisodiyot va boshqaruv, 10(2), 59-66.

IQTISODIY
STATISTIKA KAFEDRASI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti